

1914 - 1918. AUTODETERMINAREA POPOARELOR*

*De la declarații și proclamații la votul riguros de la 1Dec. 1918,
de la marile conștiințe, de la oameni simpli la liderii politici*

FAPTE

1913/14. Vasile Stoica, Ion Rusu Abrudeanu, mari intelectuali transilvăneni, erau conștienți de „*cele mai urâte și mizerabile jocuri*” habsburgice contra ardelenilor [1].

Iulie 1914. Românii timoceni din armata sârbă le strigă peste Dunăre românilor din armata K&K: „Măi, fraților, vouă nu vi s-a urât? Lăsați dracului pe împărat și duceți-vă acasă”. Prima jertfă din Marele Război a fost sergentul K&K Olariu, pe frontul din Serbia [2].

August-Decembrie 1914. Pe frontul din Galiția din partea K&K, doar prostie, rasism și îngâmfare ridicolă la comandă; ca trupă în linia întâia - doar români; maghiarizații, în decembrie, încă nu văzuseră linia frontului decât din calitatea de rezerve [3].

Octombrie-Noiembrie 1914. Pe frontul din Galiția ardelenii și basarabeni, unii servind pe habsburg, ceilalți pe țar, adică despotisme feudale cele mai întunecate din Europa, față în față, opresc tirul, își bandajează reciproc răniții și oferindu-se prizonieri unii altora [3].

22.03.1915 (st.v.). De Paști, pe frontul din Galiția., frații transilvăneni și basarabeni, își dau mâna și-și împart cozonaci. Primii care au ieșit cu cozonaci în loc de puști au fost basarabeni, [2].

În **septembrie 1915**, Lenin, prin agentul dublu, estonianul, Keskula a transmis de Germaniei *Programul său revoluționar*, care la punctul 4 prevedea autonomia naționalităților din imperiul țarist în cadrul Rusiei republicane viitoare; acest program-propunere era secret, nu a ajuns public, prin urmare nu a avut consecințe și nu poate fi luat în considerare, decât la inventarul de idei pe această temă.

1915. Erodarea loialismului dinastic la ardeleni, în creștere, este cuantificat: 26.200 de militari români ardeleni dezertează, mai mulți decât în 1914 [4], *votând*, primii, autodeterminarea.

După **15.08.1916** (st.v), când România declară război Austro-Ungariei, câteva zeci de mii de ardeleni aflați în America, au votat autodeterminarea prezentându-se la birourile americane pentru înrolări; cum atunci, în SUA, nu se puteau înrola cetățeni neamericani, o parte a acestor români au *votat* autodeterminarea, trecând granița în Canada și înrolându-se în armata Regatului Unit (Canada). Alți zeci de mii de tineri ardeleni, au *votat*, unirea tuturor românilor, înrolându-se în armata României, [4].

27.03.1917. Guvernul revoluționar rus, provizoriu, al prințului Gh. Lvov declară că „*că vrea o pace bazată pe auto-repartizarea națiunilor*”.

Aprilie 1917. Congresul cooperativilor, cadrelor didactice, ostașilor (10.000) de la Odesa, preoților toate cereau autonomie, organizații naționale, învățământ în limba română, grafie latină. Apare prima gazetă românească în Basarabia – *Cuvântul Moldovenesc*.

26.04.1917. Memoriul de la Darnița (Kiev, Ucraina) a românilor transilvăneni prizonieri afirmă **dreptul popoarelor la autodeterminare**, între primii [după Ioan Bolovan], cel puțin cu 8 luni înainte ca președintele american, W. Wilson să ceară „o dezvoltare autonomă” și cu un an și jumătate înainte ca Robert Lansing, secretarul de stat, să ceară în numele S.U.A. autonomia tuturor. De altfel cel care a înțeles mai bine și mai repede situația din absurdul imperiu feudal, în America, a fost fostul președintele Theodore Roosevelt (1901-1909).

Avocatul Victor Deleu, conducătorul voluntarilor ardeleni și bucovineni de la Darnița (1917)

Dr. Pompiliu Nistor, inițiatorul Declarației de Autodeterminare de la Darnița (11 aprilie 1917)

10.05.1917. Trupele formate din prizonieri și refugiați ardeleni, grupate la Kiev, depun la Iași *Jurământul de Credință* României și Regelui.

18.05.1917. O lege a autorizat pe președintele Statelor Unite să recruteze o armată națională din voluntari. Imediat, peste 17.000 de români ardeleni au *votat* autodeterminarea prezentându-se la birourile de recrutare americane, [4], dar legea americană nu a permis unități etnice în armata lor. În aceste condiții doar ardelenii, cu cetățenie americană, s-au înrolat în armata americană. Datorită protopopului Ioan Podea și a entuziasmului românilor americani din Youngstown (Ohio), o companie de voluntari, Bateria 112, de Mortiere de tranșee, a fost pe de a întregul românească [6].

19.07.1917. Parlamentul german (Reichtag), la inițiativa social-democraților, adoptă o rezoluție în care vorbește de dreptul popoarelor din imperiul rus la autodeterminare.

4.12.1917. Se constituie Sfatul țării din Basarabia format din reprezentanții naționalităților, confesiunilor, asociațiilor profesionale și ai județelor.

15.12.1917. Sfatul Țării votează autonomia Basarabiei în cadrul unei Federații Democratice.

8.01.1918. Președintele W. Wilson, în Senat, enunță cele 14 principii de reglementarea a păcii, între care și **o dezvoltare autonomă** a popoarelor din Austroungaria! W. Wilson încă nu era lămurit cum stau lucrurile în ultimul imperiu feudal din Europa, [6].

24.01.1918. Sfatul Țării a votat în unanimitate independența Basarabiei sub numele Republica Democratică Moldovenească.

15-16.02.1918. Unele legiuni poloneze (Haller), constituite în cadrul armatei K&K, nemulțumite de prevederile păcii „germane” de la Brest-Litovsk, sparg linia frontului K&K, cu Republica Ucraina sprijinită Germania și Austria, la Rarancea (Cernăuți)!

10.03.1918. 150.000 de români-americani, ortodocși, din Transilvania, reprezentați, prin delegați, la *Adunarea Națională a Românilor din America*, organizată de parohiile române, la Youngstown, Ohio, au hotărât să rupă orice legătură atât cu imperiul habsburgic cât și cu Mitropolia Ardealului (Vasile Mangra), care a devenit o unealtă a asupritorilor. Acești români, din Austroungaria, aflați în America, jură la Youngstown credință României și regelui Ferdinand [6]. Adunarea românilor ortodocși a avut onoarea patronajului

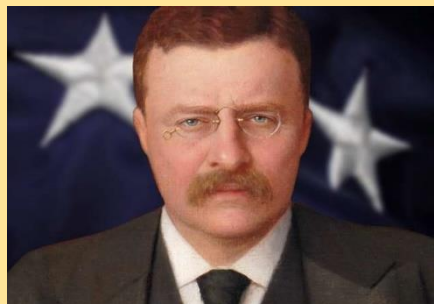
președintelui W. Wilson. Congresmenul american John Cooper afirma: „După câte știu, românii din S.U.A., în proporție cu numărul lor, au dat armatei Statelor Unite mai mulți soldați decât oricare alt popor din America”, [5].

27.03.1918 (st.v). După aducerea acasă a ostașilor proprii din haosul țaristo-bolșevic, prin iscusință dar cu mare risc, Parlamentul noii Republici Democratice Moldovenești, independente, votează covârșitor (abțineri din partea reprezentanților coloniștilor aduși acolo de imperiali ruși) Unirea cu România [7].

Între **8 și 11.04.1918**, la Capitoliu (Roma) s-au întrunit în *Congresul naționalităților din Dubla Monarhie*; reprezentanții italienilor (A. Torre), românilor (Simion Mândrescu, Ion Ursu, Nicolae Lupu, Dumitru Drăghicescu), cehoslovaciilor (Edvard Beneš), iugoslavilor (Ante Trumbitici) și polonezilor au votat 3 principii între care și „*Fiecare din aceste popoare proclamă dreptul său de a constitui propria sa naționalitate și unitate de stat, sau de a le completa și de a se ridica la deplina lor independență politică și economică.*”. Au participat, de asemenea francezi, conduși de ministrul Armanentului, Albert Thomas, și englezi reprezentați de valoroșii istorici Robert W. Seton-Watson și Wickham Steed.

10.05.1918. Robert Lansing adresează o scrisoare președintelui W. Wilson în care considera că S.U.A. trebuie să sprijine acțiunea de eliberare a popoarelor din Austro-Ungaria [9].

19.06.1918. În Italia ia ființă *Comitetul de acțiune al românilor din Banat, Transilvania și Bucovina*, condus de universitarul Simion Mândrescu, originar din jud. Mureș, cu scopul de a uni acțiunile tuturor românilor din Austro-Ungaria.

Theodore Roosvet, președinte (1901-1909), laureat al premiului Nobel pentru pace (1906)

11.09.1918, Theodore Roosevelt, fostul președinte american (1901-1909) într-o declarație publică la New-York, accentuează că până *Hungarian Romania* nu va fi una cu *Regatul românesc* nu poate fi făcută pacea, [6].

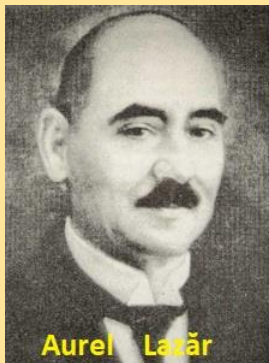
20.09.1918, președintele W. Wilson, după o întrevedere cu V.Stoica, Th.Masaryk, I.Paderewski și H.Hinkovici a declarat că monarhia Austro-Ungară „*nu mai poate fi susținută în picioare*” [9].

În timpul unei audiențe la împăratul Carol din **4.10.1918**,

loialistul dinastic Constantin Isopescu-Grecu a cerut pentru cei 4 milioane de români din Bucovina și Transilvania propriul lor stat independent sau o singură entitate autonomă în cadrul statului austriac.

12.10.1918. Declarația de la Oradea a Consiliul Național Român de autodeterminare a românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Ugocea și Maramureș. Declarația e acceptată în întregul ei de către organizația românească din PSD din Ungaria. Pe data de 18.10.1918, deputatul Alexandru Vaida-Voevod citește în Dieta de la Budapesta Declarația de autodeterminare a românilor din K&K. Se aruncă cu obiecte în el, scapă cu greutate de linșaj refugiindu-se într-un cartier mărginaș locuit de mulți români.

18.10.1918. Propunerile împăratului Carol al K&K de a oferi largă autonomie a popoarelor și chiar de federalizare a Cisleithaniei, din 16.10.1918, oricum respinse de șovinii de la Budapesta, au fost refuzate de către secretarul de stat Robert Lansing prin memorabilele

Aurel Lazăr

Vasile Goldiș

Robert Lan sig

Comitetului Național Ceh. Peste o zi, aderă și oamenii politici slovaci la Declarația de la

cuvinte *the autonomy for the nationalities is no longer enough*. **28.10.1918**, Declarația, la Praga, de către *Comitetul Național Ceh* a statului Ceh. 20.000 de soldați români îi protejează, refuzând ordinele imperiale de intervenție contra Praga, punându-se prima cărămidă la bazele viitorului stat Cehoslovac!

29.10.1918, voluntarii români din Siberia (Samara, Celeabinsk, Kurgan, Petropavlosk) au proclamat despărțirea Banatului, Ardealului, Maramureșului și Bucovinei de Austro-Ungaria și Unirea lor cu România.

29.10.1918, la Zagreb se proclamă statul slavilor sudici, *Država Slovenaca, Hrvata i Srba*, de către reprezentanții majorității fracțiunilor politice sud slave din Kakanian, constituite în Consiliul Național. Mai erau forțe politice loialiste importante, care urmăreau transformarea dualismului în triarhism, dar poporul, prin demonstrații viguroase, au cerut secesiunea de monarhie. Consiliul național, care s-a declarat reprezentativ pentru popoarele sud slave cu 10 zile în urmă. Peste 33 de zile acest stat autoproclamat aderă la Regatul sârbilor formând Regatul sârbo-croato-sloven.

31.10.1918, După constituirea Senatului Militar Central al ofițerilor și soldaților, la Viena, sub conducerea politică a lui I. Maniu, toți militarii români depun jurământul de credință „*națiunii române și regelui Ferdinand*”, după slujbele de dezlegare de jurământul depus împăratului habsburg [2],[6]. 50.000 de militari români mențin ordinea în Viena cuprinsă de anarhie; diviziile anarhizate, din Viena, sunt dezarmate de către trupele române [10].

1.11.1918, Consiliul Național Maghiar proclamă republica populară.

3.11.1918, Dubla monarhie semnează de una singură Armistițiul cu Antanta. Prinzonierii de război (ruși, sârbi, italieni) ies din lagăre cu forța.

8.11.1918, are loc Măcelul de la Beliș comis de o trupă militară ungurească asupra sătenilor din munții Apuseni.

9.11.1918, Nota Consiliului Național Român Central de la Arad solicita ca 26 de comitate din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (inclusiv Bichiș, Cenad și Ugocea) să fie cedate spre administrare Consiliilor Naționale Române locale.

11.11.1918, Devine efectiv Armistițiul dintre Forțele Aliate și Germania. Se consideră data reînființării Poloniei, a doua republică, când J. Pilsudski a preluat conducerea militară în Varșovia (în statul polonez din zona rusă, stat marionetă format de către ocupanții germani).

13-14.11.1918, liderii românilor, adepți ai căii juridice de rezolvare a diferendelor, mai stau la discuții cu reprezentanți celui mai radical șovinism cunoscut vreodată în Europa, deși hotărârea fuse luată: *Desfacere totală*. Chiar în acele zile, în retragere, soldații unguri animați de „războiul sfânt al rasei” turanice comit crime peste crime la adresa civililor.

15.11.1918 Consiliul Național Român Central ia hotărârea de a declara unirea românilor transilvăneni, crișeni, bănățeni și maramureșeni cu Regatul României într-o Mare Adunare Națională. Hotărârea conține Regulamentul pentru alegerea deputaților care urmau să voteze Unirea cea Mare. Alegerea deputaților urma să se facă în următoarele 10 zile în conformitate cu Legea electorală ungurească din 1910, pe circumscripții, în toate localitățile desemnate a fi centre electorale. Numărul deputaților: cinci pe circumscripție electorală; modul de alegere: vot universal (bărbați și femei) deschis.

28.11.1918, Congresul General al Bucovinei a hotărât Unirea acestei provincii cu România, preluată prin rapt, în 1774, de către Habsburgii.

1.12.1918 (18.11.1918 st.v.), La Alba Iulia, 1228 de deputați aleși în vechile cercuri electorale (680) și de delegați ai asociațiilor profesionale (548), cu *Hotărâri* semnate, unele, de către capii de familie, altele, de toți locuitorii (vot universal) și cu *Credenționalele (Procese verbale, Mandate, Plenipotențe, Protocoale, Atestate)* obștilor locale, în prezența a peste 100.000 de oameni, votează Unirea cu România. **Unica** provincie din fostul imperiu care se desprinde pe baza votului riguros al majorității covârșitoare a cetățenilor săi.

CONCLUZIE

Aparent paradoxal, dar nu liderii politici au zdruncinat de la început păgubosul loialism față de un împărat pietrificat și față de o butaforie ce ascundea cel mai josnic șovinism și primitivism, ci tinerii aflați pe fronturi, în România, în America. Tot de la început în această aventură spirituală au fost, firește, marile conștiințe: Ghibu, Goga, Iorga, Alexie Mateevici, Nicolae Filipescu, Tache Ionescu, Vasile Stoica, Vasile Lucaciu, etc. În final, s-au activat și oamenii politici. Dar, cum se cunoaște din toată istoria culturală a omenirii ideile noi, trecerea unor praguri mentale s-a realizat la tineri și la grupurile în mișcare [vezi Mihai Ralea], așa și la românii din Transilvania, Bucovina, Maramureș, Câmpia Tisei și Panonia, respectiv Basarabia și Transnistria. Desprinderea de mistica feudală de supușenie oarbă față de un împărat „uns a lui Dumnezeu”, o fac tinerii în mișcare, care, primii, rup mrejele loialismului dinastic, adică militarii de pe fronturile Marelui Război și cei plecați în România și în America. Abandonarea loialismului față de un împărat, Franz-Iosif, absolut tâmp, care premia trădătorii și urgisea fideli, începe cu tinerii care au avut norocul sau a fost obligați să emigreze din Kakania, așa cum cum numeau monarhia dualistă, intelectualii liberali de la Viena (Alexander Lernet-Holenia, Joseph Roth ș.a.).

După cum, azi, în țară, penalii au o susținere de circa 15% (bătrânii și stătuții), între cei emigrați, tineri și mobili, de nici 1%. La fel, în Basarabia, primii care se desprind de păgubosul loialism față de imperialismul criminal rus sunt tinerii.

Referințe

[1] I. Rusu Abrudeanu și V. Stoica, *Habsburgii, ungurii și românii*, ISBN 978-606-8541-37-2

[2] D. Petrescu, Lăzărescu, *Istoria regim. chezarzo-crăiesc 64 Orăștie*, ISBN 973-622-154-7

[3] Octavian Tăslăuanu, *With the Austrian Army in Galicia*, ISBN

[4] ***, *România în Marele Război. Anul 1915*, ISBN 978-973-32-0996-6

[5] Titus Podea, *Transilvania*, București, 1936

- [6] Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească*, ISBN 978-606-8091-35-8
- [7] Șerban Milcoveanu, *Istoricul „Destinderii”*, ISBN 973-0-03732-2
- [8] Liviu Maior, *Habsburgii și Români*, ISBN 978-973-45-0535-7
- [9] ***, *Istoria românilor*, vol. VIII, tom 2, 2015, ISBN 978-973-45-0608-8
- [10] Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru întregirea neamului*, Cluj-Napoca, 1991